

DOSSIER DE PREMSA

EL RENAIXEMENT DEL PLA D'ALMATÀ
Projecte de recuperació integral del jaciment arqueològic

Balaguer, octubre de 2025

EL RENAIXEMENT DEL PLA D'ALMATÀ

Projecte de recuperació integral del jaciment arqueològic

La Generalitat de Catalunya i la Paeria de Balaguer formalitzen el conveni per a dur a terme el projecte 'El Renaixement del Pla d'Almatà', el qual té com a objectiu el desenvolupament d'un programa que ha d'impulsar una nova fase d'estudi, posada en valor, restauració, museïtzació i difusió del jaciment arqueològic del Pla d'Almatà de Balaguer.

La implementació del projecte preveu una temporització aproximada de les actuacions d'uns 3 anys, i contempla principalment la posada en valor del jaciment, la seva adequació i la construcció d'un espai d'interpretació i difusió.

Així, aquest projecte contempla diferents fases d'actuació, entre les quals destaca la construcció d'un centre d'interpretació i acollida, en el qual també s'hi ubicaran espais de treball i estudi, com un laboratori arqueològic o espais de recerca. Igualment, també s'hi destinaran zones per a la difusió del coneixement revelat per les excavacions i intervencions arqueològiques dutes a terme, i alhora per a fer palesa la importància del jaciment en el context històric. A partir d'aquesta voluntat de recuperació dels orígens de la ciutat andalusina, també es faran diverses intervencions sobre el mateix jaciment per a millora de la seva preservació i protecció.

En aquest sentit, es presenta també la proposta de dur a terme diverses actuacions que han de permetre fer comprensible les dimensions i rellevància de l'antiga ciutat, a través de simulacions o altres propostes. Aquestes han de permetre a les persones visitants entendre i copsar com aquest assentament i la seva posterior desaparició son essencials a l'hora d'historiar el passat andalusí de Catalunya.

Simulació de l'espai d'interpretació i acollida

Temporització de les actuacions

Quant a la temporització de les actuacions, el projecte contempla diferents fases d'acord amb els espais que s'intervindran. Pel que fa a l'**espai d'interpretació, acollida, recerca i divulgació**, es determinarà la seva ubicació final d'acord amb els sondejos arqueològics previs que ja s'estan portant a terme per a precisar la localització del traçat de la muralla, i així concretar la ubicació idònia de l'espai per a què no afecti restes arqueològiques. La redacció i licitació del projecte es contempla es dugui a terme durant 2026, i la seva construcció durant 2027.

Paral·lelament, també es començarà a treballar en la **millora de l'accessibilitat del jaciment i la seva protecció**, amb els estudis previs corresponents i la redacció del pla d'actuacions a partir de 2026. Aquest pla estarà basat en tres parts, amb l'ampliació de les excavacions arqueològiques, per la qual s'ha de millorar el coneixement del jaciment, ampliar l'espai visitable i fer-lo més comprensiu; la conservació de les restes; i la construcció d'infraestructures per a la millora de la difusió i conservació del jaciment.

En aquest mateix sentit, també es preveu **millorar l'accessibilitat del jaciment**, amb la delimitació dels diferents barris i l'entramat urbà, la retirada d'algunes de les estructures vials existents, i la creació d'una senyalització per als itineraris i els recorreguts. En aquest cas, les actuacions es començaran a partir de 2026, després dels estudis previs corresponents.

D'altra banda i pel que fa a la **muralla que envolta el jaciment arqueològic de la ciutat**, s'ha previst una actuació per al seu estudi i restauració, pel qual es començarà amb la delimitació del seu traçat, i anàlisi constructiu i de patologies, i seguidament es farà la redacció del projecte. La realització de les obres de consolidació i restauració està previst comencin a partir de 2027.

Aquest projecte per a la recuperació del jaciment arqueològic del Pla d'Almatà de Balaguer s'entén cabdal per a la revisió del relat històric de l'edat mitjana a Catalunya, en especial per donar a conèixer i reconèixer la història i el llegat de la cultura andalusí a Balaguer i a Catalunya. És per això que la inversió prevista per part de la Generalitat és de 6'1 M d'euros.

Imatge aèria del Pla d'Almatà

Els Ulls de la Història

Una de les intervencions destacades que estaran ubicades a l'edifici d'interpretació i acollida del Pla d'Almatà serà **Els Ulls de la Història**, un projecte que té com a principal objectiu transformar la manera com es presenta el patrimoni cultural al públic. Està previst que la seva implementació es dugui a terme durant l'any 2027, i consistirà en l'elaboració d'un nou relat sobre la ciutat andalusina de Balaguer, en el qual es mostrarà el paper cabdal d'aquesta ciutat en la Catalunya del segle XI i també posarà de relleu un dels grans trets de la societat andalusí, com fou la convivència entre diversitats culturals i religioses.

En aquest sentit, la implementació d'aquest projecte en el marc de la recuperació del jaciment ha de contribuir a transformar els relats tradicionals, incorporant perspectives més diverses, amb la inclusió dels grups socials que tradicionalment queden apartats dels relats oficials, i creant una narrativa inclusiva i amb molts punts de contacte amb la societat contemporània.

Per aconseguir aquests objectius, Els Ulls de la Història incorpora mecanismes per a la transmissió d'aquests relats, com son les guies multimèdia, els interactius, i en especial, l'experiència immersiva en una sala de realitat virtual. En aquest cas, la sala de realitat virtual ha de permetre als visitants viatjar en el temps i viure, per uns minuts, les vides de les persones que van ser protagonistes d'aquest indret patrimonial fa segles.

A més, el projecte Els Ulls de la Història contempla altres accions, com la creació una nova museografia introductòria; una nova senyalització en el recorregut amb informació sobre els diferents espais; i una guia multimèdia amb informació sobre els carrers, els edificis i els habitants de la ciutat, amb recreacions sonores i recursos 3D, que permetran connectar les històries viscudes en la sala de realitat virtual, amb els espais del jaciment arqueològic, al llarg de la visita.

Igualment, està previst s'ofereixin visites guiades pels diferents espais, a més d'oferir una proposta pedagògica a partir d'un dossier d'aprenentatge adaptat als objectius curriculars. També es preveu disposar d'una sala de realitat virtual desmuntable, la qual es podrà oferir en itinerància als centres educatius de Catalunya, responent a aquest objectiu de difondre el coneixement sobre el jaciment del Pla d'Almatà de Balaguer.

Simulació de
l'adequació dels
recorreguts
pel jaciment.

BALAGUER, CIUTAT HISTÒRICA

La ciutat de Balaguer té el seu origen al segle VIII. Probablement, els primers pobladors que s'hi van instal·lar provenien de la zona d'Aràbia i del nord d'Àfrica, els quals al 711 havien entrat a la Península Ibèrica pel sud, conquerint l'antiga Hispània. En aquesta onada expansiva van arribar fins a la Septimània, utilitzant les vies de comunicació naturals, com és el cas del riu Segre. En aquest sentit, l'emplaçament que van trobar a Balaguer és idoni, un altiplà que els permetia dominar tota la zona fronterera amb els comtats catalans: **el Pla d'Almatà**.

Per aquest motiu, aquest primer assentament es va ubicar en aquest indret, on posteriorment es va construir l'alcàsser i es van planificar els barris que avui constitueixen el Centre Històric i el Firal.

Així, a principis del segle X, la ciutat ja comptava amb cementiris, zones residencials i artesanals, mesquites, banys, mercats, i un alcàsser o Suda. I Medina Balagî va esdevenir un ciutat pròspera on coexistien musulmans, cristians i jueus.

Quan entre els segles X i XI el Pla d'Almatà va quedar saturat i ja no tenia espai per seguir creixent, la ciutat andalusina va començar a créixer cap a l'actual barri del Centre Històric. En aquesta nova zona s'hi van fer diverses obres, com la canalització del barranc del Torrent que encara avui passa per sota del mateix carrer Torrent i de la plaça Sant Salvador, i desemboca al riu. Igualment, també es va soterrar la sèquia del Cup al seu pas per la ciutat, una canalització d'aigua que servia per a regar tota la zona d'horts propers.

Una altra gran obra serà la mesquita d'Avimoni, un espai de culte que duia el nom d'un important comerciant i prohoms de la ciutat, probablement perquè va ser qui va finançar la construcció. També molt a prop de la plaça es creu que hi haurien hagut els antics banys, on actualment hi ha el safareig públic anomenat La Reguereta.

La conquesta de la ciutat andalusina per part del comte d'Urgell l'any 1105 va suposar la ruïna del nucli urbà i l'emigració de la població andalusina. Per a poder repoblar la ciutat, es van concedir terres en propietat a aquelles famílies que vinguessin a viure a Balaguer, així com un seguit de privilegis i exempcions dels mals usos i les ordalies. Paral·lelament a la lenta repoblació de la ciutat, es van constituir els òrgans de govern municipal, i es van donar les concessions de mercats i fires.

Un cop s'expulsa la població al 1105, els nouvinguts s'instal·laren en aquesta zona de la ciutat, que avui es correspon amb el Centre Històric, i és segurament en aquest moment que el Pla d'Almatà queda definitivament abandonat.

EL PLA D'ALMATÀ I ELS ORIGENS DE LA CIUTAT

El Pla d'Almatà és el jaciment d'època andalusina més gran que es conserva a Catalunya i un dels principals de l'antiga al-Andalus, el país que àrabs i berbers van fundar a la península Ibèrica al segle VIII.

Les restes arqueològiques del Pla d'Almatà corresponen a un dels barris de medina Balagî, una important ciutat de nova planta, perfectament planificada, que comença a créixer a partir del segle IX.

Així, el Pla d'Almatà va ser el nucli originari de Balaguer. Aquest estava envoltat per una muralla, de la qual se'n conserven uns 700 metres, construïda amb carreus de pedra sorrenca a la base i un pany de muralla superior realitzat amb encofrats de tàpia. A intervals irregulars s'alternaven 27 torres massisses.

Medina Balagî disposava de tots els elements necessaris per poder ser qualificada *medina* (ciutat): la mesquita aljama, l'assoc o mercat, i l'alcàsser o residència de l'autoritat local. També comptava amb banys públics, un element fonamental en la vida social de la ciutat andalusina; i alfòndecs, una mena d'hostals on es podien allotjar els comerciants, les mercaderies i els animals de transport.

Les restes arqueològiques del Pla d'Almatà es troben distribuïdes en carrers, els quals dibuixen una ciutat regular i ordenada, amb zones residencials, zones industrials, zones de culte i cementiris. La mesquita aljama, o mesquita major, estava situada on actualment es troba el santuari-basílica del Sant Crist i era un edifici fonamental: s'hi ensenyava doctrina, s'hi impartia justícia i s'hi celebraven les grans reunions públiques.

Jaciment del Pla d'Almatà, Balaguer. Fotografia de Guillem Alcolea

CRONOLOGIA DEL JACIMENT

Segle VIII Fundació com a campament militar.

863 dC Primera menció de Balaguer en una crònica del trasllat del cos del màrtir Sant Vicenç des de Saragossa cap a la Septimània. A partir d'aquí, sempre s'esmenta a les diferents fonts àrabs el *hisn* o 'lloc fort, protegit' de Balaguer.

898 dC Construcció del castell de Balaguer i planificació del barri del Torrent (actual Centre Històric de Balaguer) i del Barri del Firal.

Segle X Primeres referències com a *medina* o ciutat a les fonts històriques. Per tant, en aquell moment ja disposava d'una sèrie d'infraestructures urbanes, com mesquites, mercats, cementiris, alcàsser.

1094 Inici de la conquesta per part del comte d'Urgell Ermengol IV. La ciutat va patir almenys dos setges i conquestes més: una l'any 1101; i la definitiva, l'any 1105, a mans del comte nen Ermengol VI i el seu avi matern el comte de Valladolid, Pedro Ansúrez.

1105 Inici de la ruïna del barri d'Almatà que mai més fou reocupat.

Zona d'excavacions al Pla d'Almatà, Balaguer

RESUM HISTORIOGRÀFIC

L'any 1802 el Dr. Francesc Borràs ja situava l'origen de la ciutat de Balaguer al Pla d'Almatà. En un manuscrit no conservat, però que va estudiar el P. Josep M. Pou (1913), Francesc Borràs descrivia d'aquesta manera les restes que veia al jaciment:

Se reparan en el referit Pla del Real i en sos vessants i caients vestigis de parets, empedrats, sitges, muralles i torres o baluards entre sol-ponent i tramontana. Sembla que aquestes parts estaven defensades per una cordillera de muralles de la extensió de mil passes, construïdes d'unes pedres de no petita magnitud i d'altres de no regular grandaria i entreteixides aquestes muralles a certes distancies de vestigis de moltes torres vestides de pedra, igual a les referides, amb llur ànima o interior de terra molt apretada, de les quals encara en resten senyals. Sembla, doncs, que'n el dit pla hi havia antigament una població." (POU, 1913, 20-21)

L'origen de Balaguer es feia remuntar a una fundació mitològica en mans d'Heracles. Tanmateix, la documentació històrica conservada feia evident que la fundació de la ciutat era d'origen medieval. En aquest sentit, diversos historiadors del primer terç del segle XX van debatre sobre aquest origen, però no seria fins a inicis de la dècada dels 80-amb la fundació del Museu de la Noguera- que es plantejaria la possibilitat que es tractés d'una fundació realitzada pels exèrcits àrabs i berbers, que l'any 711 havien iniciat l'ocupació de la Península Ibèrica.

Uns anys abans, durant la dècada dels 70, la Paeria de Balaguer havia anat adquirint la propietat de les diferents parcel·les agràries, les quals estaven situades dins l'antic recinte murallat i s'hi van realitzar obres d'urbanització, amb la construcció de diferents carrers; i entre 1981 i 1983 també s'hi van construir el Parc de Bombers i l'Institut d'Educació Secundària Almatà.

Al 1983 es va iniciar la construcció d'una zona esportiva a l'angle nord-oest del Pla. En començar a realitzar el forat per a una piscina, van aparèixer les primeres restes arqueològiques, que foren excavades d'urgència des del Museu de la Noguera. L'any següent, una nova intervenció arqueològica va poder constatar la importància de les restes i totes les obres van quedar definitivament aturades. Els diferents sondejos per tota la zona van posar en evidència l'abast de les restes arqueològiques.

El Pla d'Almatà fou inclòs a la Carta Arqueològica de Catalunya.

Al 1987 s'amplià la intervenció arqueològica a l'angle nord-oest i es van documentar restes de cases i carrers que posaven en evidència l'existència de la ciutat andalusina de medina Balaghí.

Entre 1988 i 1991 es van localitzar en aquell mateix àmbit tres forns de ceràmica datats entre els segles X i XI; i posteriorment, durant els anys 1994 i 1995, es va realitzar una campanya d'excavacions arqueològiques, que mitjançant la

realització de grans rases es va poder documentar l'existència de construccions dels segles IX - XI en tot el jaciment arqueològic. En una d'aquestes rases es va documentar l'existència la *maqbara* o cementiri musulmà, molt proper a l'antiga mesquita aljama de la ciutat, avui santuari-basilica del Sant Crist.

Entre 2004 i 2010, es va obrir en extensió i es va excavar l'anomenada Zona 5, situada a la zona sud del jaciment, on es van excavar en extensió quatre cases, les quals confirmen les dades obtingues a la zona dels forns de ceràmica anys abans. En aquest sentit es confirma la presència d'una trama urbana, organitzada amb carrers principals i carrers secundaris, on s'hi disposen les cases de planta baixa amb habitacions organitzades a l'entorn d'un pati interior. Aquestes cases disposaven de sitges d'emmagatzematge, corrals, latrines i diferents habitacions per a la vida quotidiana.

L'any 2012 es va obrir al públic el Parc Arqueològic Pla d'Almatà, amb tres de les cases restaurades i museografiades. Al 2018 el jaciment passa a formar part dels projectes de recerca de la Universitat Autònoma de Barcelona, per la qual cosa esdevé Campus Arqueològic, en col·laboració amb el Museu de la Noguera. Des d'aquell any s'hi desenvolupen projectes quadriennals de recerca, finançats pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Duarnt aquests darrers anys també forma part del projecte europeu de recerca 'Re-thinking the green revolution in the medieval western mediterranean (6th – 16th centuries)(MEDGREENREV). European Research Council. De la UAB amb les Universitats de Granada, i de Reading, York. (2023-2028).

També durant aquests darrers anys s'han ampliat les cases excavades a les Zones 5 i 1 (zona forns), i també la *maqbara*, d'on s'estan estudiant les restes d'una vuitantena d'individus datats entre els segles IX i XII.

Treballs arqueològics al jaciment del Pla d'Almatà

Programa acte de presentació a la ciutadania

Divendres, 17 d'octubre de 2025

Plaça del Mercadal, Balaguer

En el marc de la presentació pública, el divendres dia 17 d'octubre a partir de dos quarts de vuit del vespre, es farà un acte a la plaça del Mercadal de Balaguer, en el que primerament hi haurà una conversa moderada amb experts, així com un concert de Jordi Savall & Hespèrion XXI.

Tot seguit, us detallem el programa de l'acte:

- Presentació i parlament
- Presentació del vídeo 'Balaguer, els primers batecs'
- Conversa moderada per Àlvar Llobet, amb les intervencions de Carme Alòs, Helena Kirchner, Josep Giralt, Marina Miquel i Omar Noumri.
- Presentació del podcast 'Balaguer, km0' de Francesc Canosa i Àlvar Llobet
- Concert de Jordi Savall & Hespèrion XXI

Programa concert

ORIENT-OCCIDENT

· Diàleg de les ànimes

Diàleg de les músiques cristianes, jueves i musulmanes amb les tradicions de l'entorn del Mediterrani, 1100 – 1400

· Viella

Anònim italià, ca. 1500

Marcabru (1110-1150): Plany sobre Pax in nomine Domine

Dansa de l'Afganistan: Nastaran (Naghma)

Himne a la Mare de Déu (Líban): Ya Mariam el bekr

Cançó sefardita (Jerusalem): Hermosa muchachica

· Santur

Tradicional persa: *Chahamezrab*

· Rebec

Anònim italià, ca. 1450

Alfons X el Savi (1221-1284): Saltarello (CSM 77 & 119)

Le Manuscrit du Roy (París, segle XIII): La Quarte Estampie Royal

Trecento mss. (Itàlia, segle XIV): Lamento di Tristano (Istampitta)

Mss. Dimitri Cantemir, 89 (Istanbul, 1700): Makām-ı Hüseyinī Sakīl-i Ağa Rızā

(Durada: ca. 30 minuts)

HESPÈRION XXI

Dimitri Psonis, oud, santur & saz

David mayoral, percussió

Jordi Savall, viella & rebec

-